

1 Spolupracující chování žáků

Míra zapojení žáků do učení a míra jejich spolupracujícího chování závisí (např. dle významných studií již od 70. let 20. století¹) na celkovém vzhledu učitele na chování žáků v dané třídě nebo studijní skupině, konkrétně

- na tom, jak učitel zvládá přecházet od jedné učební činnosti k jiné,
- na tom, jak jsou přechody mezi učebními činnostmi účinné,
- na tom, nakolik má daná výuka spád.

Je nutné, aby učitel vedl výuku tak, že se všichni žáci věnují probíranému tématu.

Modelová situace A²

Pan učitel Ježek sedí v učebně 8. A třídy za stolem a opravuje testy, které žáci 8. ročníku v úvodních deseti minutách hodiny dějepisu napsali a odevzdali. Jeho žáci zatím samostatně pracují na zadané písemné úloze. Najednou pan učitel oznámí: „Tak to bychom měli, mládeži, úlohu si můžete dokončit později. Vezměte si učebnici dějepisu a otevřete si ji na straně 74. Dole jsou otázky, budeme na ně odpovídat. Petro, jak bys odpověděla na první otázku?“ Někteří žáci se natolik zabrali do zpracovávání písemné úlohy, kterou jim učitel zadal, že nyní učiteli nevěnují pozornost a pokračují v psaní, ačkoli už ve třídě probíhá čtení otázek z učebnice dějepisu. Jiní žáci přestanou psát, ale doptávají se spolužáků na číslo stránky a na to, co mají dělat. Než se celá třída zapojí do výuky dějepisu, uplyne poměrně dlouhá část vyučovací hodiny.

V čem je chování pana učitele problematické a chybné?

Učitel nezajistil včasnou pozornost všech přítomných žáků 5. třídy předtím, než jim dal pokyny k další, společné učební činnosti. Neproběhl tudíž hladký přechod mezi samostatnou učební činností žáků a následnou učební činností spočívající v odpovídání na otázky v učebnici. Problematickým bodem přechodu mezi učebními činnostmi byl učitelem nevymezený čas na každou z činností. Ve třídě tato učitelova chyba způsobila zmatek, chaos, nejistotu, v níž se žáci ocitli. V jeden stejný čas dané vyučovací hodiny se tak ve třídě nacházeli jednak žáci, kteří stále soustředěně pracovali na zadaném písemné úloze, jednak žáci, kteří teprve zachytili učitelův pokyn a začali přecházet od jedné činnosti ke druhé, konečně i žáci, kteří informaci učitele o změně činností zaznamenali hned a již soustředěně pracovali na otázkách v učebnici dějepisu.

Pan učitel se tedy nevěnoval jednotlivostem, nereflektovat to, že žáci byli soustředěni na jím zadanou písemnou úlohu. S pokynem k nové učební činnosti přišel velmi rychle, nepřipravil žáky na změnu učební činnosti.

¹ Více viz KOUNIN, Jacob S. *Discipline and group management in classrooms*. New York: Holt, Rinehart and Winston, [1970]. ISBN 978-0030782107.

² Modelové situace v této kapitole jsou námětově inspirovány publikací CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Vyd. 5. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-650-6.

Soustředěnost žáků třídy nebo studijní skupiny

V práci pedagoga, ale také například učícího knihovníka je tedy zásadní to, aby se v dané chvíli na řešené téma či probírané učivo soustředili vždy všichni žáci třídy nebo studijní skupiny.³ Učitel by se měl snažit snižovat nepozornost z nezájmu o téma výuky nebo nudu žáků a zvyšovat zapojení žáků do každé učební činnosti vyučovací hodiny především tak, že:

- střídá při jednotlivých učebních činnostech různé přístupy a metody,
- vede žáky k tomu, aby během celé vyučovací hodiny průběžně promýšleli svůj učební cíl, tedy čeho danou vyučovací hodinou, prací s obsahem učiva dosáhnou,
- nabízí žákům v různých etapách výuky podněty, díky nimž žáci mohou v konstruktivistickém pojetí učení porovnávat učivo dané vyučovací hodiny s kontextovými aspekty učiva, včetně mezipředmětových vztahů.⁴

Modelová situace B

Pan učitel Dluhoš se v hodině českého jazyka, v literární části, obrací k 25 žákům tercie gymnázia a mluví o povídce, kterou si právě společně přečetli.

Učitel: „Dominiko, proč myslíš, že se Petr nevrátil do školy?“

Dominika: „Protože si podle mého názoru myslel, že si z něho budou spolužáci dělat legraci/srandu.“

Učitel: „Podle čeho tak usuzuješ?“

Dominika: „No, vzpomínáte si, jak ...“

Modelová situace C

Paní učitelka Trastová vede v tercii gymnázia s 25 žáky diskusi zaměřenou na povídku, kterou si právě přečetli.

Učitelka: „Zamyslete se teď všichni nad tím, proč se Petr nevrátil zpátky do školy... Tak – teď si můžeme společně sdílet vaše názory. Proč se tedy Petr nevrátil zpátky do školy, Dominiko?“

Dominika: „Protože se bál, že si z něho budou spolužáci dělat legraci.“

Učitelka: „Patriku, z čeho asi takto Dominika usuzuje? Z čeho vyplynul názor Dominiky?“

Patrik: „Dominika si asi myslí, že ...“

Která ze situací obsahuje místa s neadekvátním jednáním učitele? Uvedte konkrétní formulace, úryvky či výrazy. Jaké důsledky takové jednání učitele může mít pro žáky, jaké pro něho samotného?

Srovnáme-li obě výukové situace, učitel Dluhoš v situaci B nekomunikoval s celou třídou, nevydal jasný pokyn k tomu, co mají žáci dělat v návaznosti na přečtenou povídku. Ihned se obrátil ke konkrétní žačce a nedal jí patřičný a potřebný čas na rozmyšlení odpovědi na jeho otázku. Výuková činnost třídy se tak změnila v rozhovor dvou jedinců. Svým způsobem komunikace nepřiměl všechny žáky třídy k pozornosti, nenavodil takovou atmosféru ve třídě, aby se do výukové činnosti zapojili všichni žáci, nekladl správně otázky, nepojmenoval dobře činnosti, které měli žáci konat.

³ Tamtéž

⁴ CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Vyd. 5. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-650-6.

Učitelka Trastová v situaci C opakovaně usměřovala myšlení všech žáků třídy („zamyslete se, můžeme si společně sdílet vaše...“, oslovování Dominiky, Patrika). Oslovovala tedy více žáků třídy, podněcovala pozornost a zájem více žáků třídy k jedné výukové činnosti, k jednomu tématu. Nedopustila, aby se učební činnost změnila v dialog mezi ní a jedním žákem.

Zdroje

CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Vyd. 5. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-650-6.

KOUNIN, Jacob S. *Discipline and group management in classrooms*. New York: Holt, Rinehart and Winston, [1970]. ISBN 978-0030782107.